

НЕПОЗНАТА ОСТАВКА ВОЈИСЛАВА МИШКОВИЋА НА ФУНКЦИЈУ УПРАВНИКА АСТРОНОМСКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ 1936. ГОДИНЕ

МИЛАН РАДОВАНАЦ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11000 Београд, Србија

Резиме. Неколико година након што је подигао (1932) и на ноге поставио Астрономску опсерваторију у Београду, њен градитељ и управник Војислав Мишковић, поднео је оставку на ту функцију, за коју до сада историчари Опсерваторије нису знали. Садржајем саме оставке, ситуацијом и чињеницама које су је условиле, те самим расплетом - (не)прихватањем оставке, бави се следећи текст.

О оставци управника Астрономске опсерваторије, на ту функцију, Војислава Мишковића, поднету 1955. године, и о њеном (не)прихватању, у више наврата писало је више истраживача историје Астрономске опсерваторије, са више или мање тачности о времену подношења, односно о времену њеног усвајања, међу њима, као последњи у низу, и аутор ових редова, који је са више података и прецизније но претходници, осветлио овај, из историје Опсерваторије вема интересантан моменат. Дакле, иако сви детаљи ове оставке нису били познати, да ју је поднео и да је то био његов дефинитивни растанак са опсерваторијом, то је била опште позната чињеница.

Међутим, да је Мишковић, градитељ данашње Астрономске опсерваторије у Београду и њен управник још од 1926. године, своје животно, нетом завршено дело, желео да напусти још 1936. године, та је чињеница до данас остала непозната, и нигде није изнета нити поменута!

Ни непун месец дана пре саме оставке, 9. јуна 1936. године, Мишковић је од Деканата Филозофског факултета добио обавест да му је Универзитетска управа одобрила "боловање за 1 месец дана" (Деловодник АО, бр. 394/36). Истог дана и под истим бројем Мишковић Деканату враћа достављено одобрење (према Деловоднику, дописа нема у архиви) са, како каже, "потписом и обавештењем да је боловање употребљено од 9. маја до 9. јуна". Остаје загонетно у коју је сврху Мишковић користио то "боловање", које му је одобрио Деканат, (боловање би ваљда требао да одобри доктор) управо

оног дана кад га је он завршио! Има ли ово "боловање" везе са предстојећом оставком?

Како у архиви Опсерваторије нема наведене оставке, непозната би вероватно остала ко зна до када, да о истој ипак није остао један неупадљив, готово скривен траг - мастилом исписан кратак "Садржај предмета" у Опсерваторијину Деловоднику, 29. јуна 1936. године, под бр. 456. Тамо исписаним ћириличним рукописом стоји уписано: *Управн./ик/ АО. подноси молбу (у) којој најхитније тражи да се разреши дужности управника АО, и на његово место одреди новог управника, уз назнаку да је предмет упућен Савету Филозофског факултета.*

Ова информација била је јасан путоказ, да се у Архиву Србије (депо у Железнику) у Универзитетској архиви која се тамо чува, пронађе и Мишковићева оставка. Ни ту се не налази у оригиналу, већ у препису, за који декан Филозофског факултета Миливоје С. Лозанић, својим потписом и печатом Филозофског факултета, тврди "да је веран оригиналу који се налази у архиви деканата Филозофског факултета". Допис - оставку Савету Филозофског факултета, коју је потписао као "проф. Универзитета и управник Астрономске опсерваторије", Мишковић овако образлаже:

За ове последње четири године, од како је изграђена нова универзитетска Астрономска опсерваторија, сви моји покушаји и кораци, чињени код надлежних универзитетских власти и органа у циљу да се запосленом особљу на повереном ми институту обезбеде они најпотребнији услови за живот и правилно вршење њихове напорне службе, одбијени су систематски и њихово праведно и правилно решавање - како то интереси службе захтевају - одлагано до данас. Доказ је о томе и решење Универзитетске управе Бр. 12097/35 и 5513/36. Јасно се види да ни чињене претставке од моје стране нису биле узимане у озбиљна разматрања, нити су ишта помагале и најоправданије мотивације којима сам те претставке пропраћао, а које су биле само пледирање да се и особљу Астрономске опсерваторије даде и призна бар оно и онолико колико се то чини у свима другим светским опсерваторијама.

Како сам почео да стичем уверење, да је ово држање према институту чија ми је управа поверена, у првом реду уперено против моје личности, а како ми је под оваквим условима немогуће водити институт онако како то заслужује поверење које ми је учињено од стране Филозофског факултета и како осећам да би требало, имам част умолити савет Филозофског факултета да ме изволи разрешити дужности управника Астрономске опсерваторије и одредити лице коме ћу институт и његову имовину предати.

Савет Филозофског факултета је још истог дана разматрао Мишковићеву оставку (вероватно ју је Мишковић лично предао на факултету), о чему ректора Универзитета 8. јула 1936. године, кратким дописом (на којем је меморандум Деканата Фил. фак. са уписаним бр. 6253/36) информисао декан Филозофског факултета Миливоје Лозанић, у којем каже:

На захтев г. проф. В. Мишковића, управника Астрономске опсерваторије, Савет Филозофског факултета, у седници својој од 29. јуна 1936. године, решио је да се оставка г. проф. Мишковића на положај управника Астрономске опсерваторије уважи.

Стога ми је част доставити ректору Универзитета ову факултетску одлуку, с молбом за надлежно решење.

На основу ове одлуке Савета Филозофског факултета могуће је закључити следеће: за овај свој чин, Мишковић је добио сагласност свог факултета, што претпоставља да су тамо били добро информисани са проблемима које је њихов члан имао као управник Опсерваторије, и да су га они у томе подржали, верујући да ће тај чин некако покренути решавање многобројних проблема које Мишковић редовним путем и поред великог труда и залагања, није успевао адекватно да реши.

Испод горе наведеног обавештења декана Филозофског факултета, ректору Универзитета, утиснут је и меморандум ректората у који је под бр. 9835, као датум пријема уписан 9. јули, и од стране проректора (Петар Мицић? - потпис нечитак), као заступника ректора Универзитета (Ивана Ђаје) дописана нова информација по истом предмету:

Универзитетски сенат, на својој седници од 11. јула 1936. године, одлучио је да се не може упуштати у решење по предњој оставци, док се не одреди квалификовано лице, као заменик г. Мишковића, коме би се предала Астрономска опсерваторија на управљање. За време док се то не реши г. Др. Мишковић има и даље вршити дужност управника Астрономске опсерваторије.

Сенат овлашћује г. г. Ректора и Декана Филозофског факултета да ово питање реше за време летњег распуста, до почетка нове школске године.

Под истим бројем (Рек. бр. 9835/36) Ректорат је након две седмице, 25. јула писменим путем обавестио Деканат Филозофског факултета о својој предњој одлуци, која је сторнирала њихову, са којом је могла бити сагласна тек под условом "да се нађе квалификовано лице" Мишковићу за замену. Садржај ове информације (и њу је у име ректора потписао проректор) је суштински исти са претходном белешком, само је нешто другачије формулисан, али га ипак дајемо у оригиналу:

У вези одлуке Савета тога Факултета бр. 6253/36 којом је (овде је у тексту исписаном машином, руком дописано - предложено да се) г. Мишковићу Др. Војиславу, управнику Астрономске опсерваторије уважена оставка на дужност управника Опсерваторије, - Универзитетски сенат, на својој седници од 11. јула 1936. године, донео је следећу одлуку:

1) да се не може упуштати у решење по поменутој оставци, док Факултет не одреди квалификовано лице, као заменика г. Мишковића, коме би се предала Астрономска опсерваторија на Управљање. За време док се то не реши г. проф. Мишковић има и даље вршити дужност Управника Астрономске опсерваторије;

2) Сенат овлашћује г. г. Ректора и Декана Филозофског факултета да ово питање по могућству ликвидирају за време летњег распуста, до почетка нове школске године.

Предња одлука Универзитетског сената доставља се на даљу надлежност.

Ово је, по времену настанка, био и последњи документ у којем се говори о Мишковићевој оставци на функцију управника Астрономске опсерваторије.

Од овде цитираних докумената, о разлозима оставке говори се само у једном: и то сам Мишковић у својој писменој оставци упућеној деканату Филозофског факултета, али доста уопштено, не наводећи прецизније конкретне разлоге. А њих је, знамо то на основу бројних докумената из Опсерваторијине архиве, било више!

Још од доласка на функцију управника Астрономске опсерваторије 1926. године, са намером да са, на рачун репарација набављеним астрономским инструментима, изгради нову велику опсерваторију по угледу на оне које је упознао на западу, првенствено у Француској, Мишковић се нашао пред грдним проблемом: тадашњу државу, тек нешто опорављену после пострадања у Првом светском рату, требало је уверити у важност једног таквог великог института за њену науку и културу, и од њених највиших органа власти измолити велика средства за један веома скуп, а к томе и економски непрофитабилан пројекат (што је и данас за Опсерваторију најслабија страна). То је у пракси значило следеће: Мишковић је морао написати небројено разних молби, захтева, образложења, извештаја, истрпјети многа одбијања, неиспуњена обећања, умањења средстава и слично, што га је доводило у ситуацију да је и прекорачивао одобрена средства, а то му је опет доносило прекоре, критике, разне комисије за контролу утрошених средстава, ... па што не рећи и - понижења за универзитетског професора и академика.

Од 1934. године трпео је уврде и нападе неколицине чланова Академског астрономског друштва Универзитета у Београду, предвођене председником Друштва, Ђорђем Николићем, и њихових симпатизера, било закулисне или на састанцима, понајвише разним чланцима - памфлетима преко штампе, првенствено београдске, али и загребачке, затим денунцирањем (писмом) министру просвете и слично. Разлози за ове нападе налазе се у великим "апетитима" Друштва које је за своје потребе тражило: од Универзитета једну а од Опсерваторије другу салу и један астрономски инструмент, те материјалну помоћ. Како ова (кажу обећана!?) очекивања нису испуњена, поготову по питању инструмента (Мишковић је Савету Филозофског факултета, који је донео коначну негативну одлуку, упутио разложно упозорење и питања (АО, бр. 844/34): ...то је отуђивање државне имовине, где ће инструмент бити смештен, ко ће њиме руковати, ко ће бити гарант за инструмент, ...?), они су кренули у напад, и као лакшу мету одабрали Опсерваторију и њеног управника Војислава Мишковића. Оптуживали су га

за све: нерад, неспособност, неодговорност, за пропадање астрономских инструмената и онемогућавање развоја астрономске науке, расипање и арчење друштвених пара, грансењерски комодитет... Преко свих тих напада Мишковић је углавном ћутке и стоички прелазео; није јавно одговарао.

Шта више. Позивао је Ђорђа Николића и Виктора Емануела да као чланови Друштва долазе на Опсерваторију и врше посматрања (на тражиоцу комета) што су они и чинили, поклањао им Опсерваторијине публикације (*Годишњак нашег неба*), позивао их на разговоре, које су они опет користили да га нападају (ове чињенице признаје и сам Николић у свом дневнику). Учинио им је и једну велику услугу коју нико и не спомиње: у Опсерваторијиним *Годишњаку нашег неба* за годину 1935, којег је он уређивао дао је да се на пола стране објави следећа информација:

Академско астрономско друштво Универзитета у Београду

Са циљем да се популаризује астрономија и на Универзитету, међу студентима, и ван Универзитета, до што широк кругова љубитеља науке, студенти астрономије у Београду, на састанку од 22. априла 1934 основали су под окриљем Универзитета Академско астрономско друштво.

За почасне чланове друштва изабрали су на оснивачкој скупштини: Г. Г. Др. Илију Шуменковића, министра просвете, Др. И. Ђају, ректора Универзитета, Др. М. Миланковића, професора Универзитета у Београду, Војина Ђуричића, управника Државне хипотекарне банке, Ст. Бошковића, див. генерала, начелника Војног географског института, Др. Ж. Марковића, Др. С. Шкреба, Др. Абакумова, професоре Универзитета у Загребу, Др. В. Мишковића, професора Универзитета у Београду, Др. М. Милићевића, Л. Мужинића.

У саветодавни одбор изабрана су: Г. Г. Ст. Бошковић, див. генерал, Др. В. Грујић, суплент гимназије и Ф. Доминко, опсер. - приправник Астрономске опсерваторије Универзитета у Београду.

Да живот може да буде велики комедијант потврђује чињеница да Ђорђа Николића, који је "бацао дрвље и камење" на Опсерваторију и Мишковића, двадесетак година касније, 1954. године, сад већ као начелника Астрономског отсека Географског института ЈНА, налазимо заједно са директором Опсерваторије Мишковићем, поред других чланова, у Управном одбору Астрономске опсерваторије. Комедији ни ту није крај! На XI седници, 29. октобра 1954. године, Управни одбор Астрономске опсерваторије, одлучивао је о избору библиотекара Опсерваторије између два кандидата, Олге Бранкован и Ђорђа Пејовића и - погрешно је! Олга Бранкован - која је са Николићем 1934, поред других, била оснивач Академског астрономског друштва, али која је те године била, уосталом као и Слободанка Димитријевић, "разочарана у подмуклост" (Николићево сведочанство у дневнику) Николића (и још неких чланова) према Мишковићу - није била изабрана. Гласовима 4:3 изабран је Пејовић, који ће

касније Опсерваторији својим понашањем и деловањем задати велике проблеме, па је био приморан да напусти Опсерваторију.

За грансењерство Мишковића је, иако га није именовао, али је посве јасно на кога је мислио, "прозвао" и Милутин Ђ. Радошевић, али знатно касније, на крају Другог светског рата, 1945. године, на сатанку Одбора ЈНОФ при Метеоролошкој и Астрономској опсерваторији (сачуван писани говор) овим речима: *"Неки наши људи 'од положаја' - како се то код нас каже - тако су инфичирани лажним грансењерством, тако им је оно дало став и држање, да их је уопште немогуће ни у мислима претставити себи засуканих рукава на неком добровољном физичком послу"*. А који би то посао могао бити, као светао пример, он наводи 'седог професора Андоновића' који се понашао као и професори у Русији: могло се "видети како у Лењинграду носе цигле и праве малтер за подизање порушених универзитетских института голобради студенти и стари, са дугим седим брадама професори заједно".

Астрономско друштво је Мишковића оптужило и да брани сарадњу особљу Опсерваторије са Друштвом, о којој се оптужби, поред осталог, расправљало на састанку научног особља Астрономске опсерваторије одржаном 26/27. јануара 1937. године, о чему је у записнику са састанка написано следеће:

"Како се Астрономско друштво обратило писмено на Г. Управника са молбом да дозволи особљу сарадњу на часопису 'Сатурн', констатује се да ова забрана није никада ни постојала. Према томе оставља се особљу да сарађује према личном нахођењу. Што се тиче званичне сарадње од стране Опсерваторије са Астрономским друштвом, једнодушно је гледиште свих научних сарадника да би ово у садашњем тренутку било неумесно, јер, и не узимајући у обзир друге чињенице, било би не целисходно да Астрономска опсерваторија ангажује своју сарадњу са друштвом које бар за сада не даје довољно доказа за успешан развој" (АО, Извештаји група о раду, П. Ђурковић).

Шта о овом периоду по завршетку изградње Опсерваторије каже сам Мишковић?

"Нова Астрономска опсерваторија, није имала свој законски статус, којим би били прецизирани и обезбеђени потребни пристојни услови: запосленом особљу за рад и напредак у струци, а установи за несметан и успешан развитак.

Последице оваква стања осетиле су се већ првих година живота нове Астрономске опсерваторије. 1934, зградња Опсерваторије била је, углавном, завршена; инструменти за посматрачки рад - постављени. Требало је приступити организовању посматрачких служби и отпочети посматрања. С друге стране, шеста књига "Annuaire"- а, пета књига "Годишњака нашег неба" и прва књига "Наутичког годишњака" биле су изашле већ из штампе. Требало је, дакле, наставити, поред поменутих и - рачунски рад за наредне књиге ових издања. А сав тај рад имали су да поделе и понесу са управником Опсерваторије свега: два млада стручна и четири

помоћна сарадника. Очекивана појачања, ни у стручној ни у помоћној радној снази, нису могла бити добивена. Ни интервенција у том правцу Међународне астрономске уније, преко нашег Министарства иностраних послова код Министарства просвете, није имала више успеха ни среће. Установа је сама морала наћи решење" (В. В. Мишковић, Двадесет година од покретања Наутичког годишњака, Зорник радова, књига XLII, САН, Астрономско-нумерички институт, Београд, 1954).

"Кап која је прелила чашу" Мишковићеве толеранције и стрпљења били су станови, наменски грађени за особље Астрономске опсерваторије - мањи део у једном крилу централне зграде а већи недалеко ове у самом кругу Опсерваторије. Наиме, треба нагласити да је још приликом израде пројекта Астрономске опсерваторије, а по угледу на европске опсерваторије, предвиђено да се унутар круга Опсерваторије изграде станови за њене службенике, са правом на бесплатно кориштење (право које је тада било признато само директорима гимназија) што је током изведбе пројекта и урађено, пошто је то, истиче Мишковић у допису декану Филозофског факултета (АО, бр. 797/35) "у интересу и државе и службе коју ова установа врши, да персонал станује у њој". Разлог за овакво решење лежи у следећим чињеницама: Опсерваторија по стандардима струке мора да буде изван насељеног места, што је и испоштовано, тако да је она грађена неколико километара изван задњег градског насеља; до Опсерваторије осим неуређеног и неосветљеног пољског пута није било никакве боље саобраћајнице, тако да о неком организованом превозу није могло бити ни говора; да би ваљано одговорили обавези како дањег тако и прековременог, неплаћеног ноћног рада - посматрања, али и чувања целог комплекса, њени запослени су морали непрекидно да бораве на Опсерваторији. Одлазак у град, у купвину, доктору, одвођење деце у школу, или ма по којим другим бројним разлозима, а све по благу, снегу или прабини, много их је исцрпљивао, па им је једина "надница" за такве услове и напоре, у односу на друге државне службенике, била - бесплатан стан. Међутим та "привилегија", доведена у питање још новим законским актима са краја 1931. године, осталим, првенствено Универзитетским службеницима, била је "трн у око", тако да су приговори и напади на ове опсерваторијине бенефиције временом постајали све учесталији и јачи. Кад се након дугог и упорног залагања код Министарства просвете и Финансија, управник Мишковић успео изборити за повољно решење овог проблема, марта 1934. године, с тим се није сложила Главна Контрола, на основу чега је Универзитетска управа, у напред споменутих решењима бр.12097/35 и 5513/36 (ових решења нема у архиви АО, али о суштини њиховог садржаја сазнајемо на основу Мишковићевих реакција на њих) донела одлуку да убудуће запослени на Астрономској опсерваторији за коришћене станове морају плаћати станарину, штавише, да исту морају платити и "накнадно, и то за целу годину дана" уназад, не питајући особље Опсерваторије "да ли пристаје и може да нове услове плаћања прими" (Мишковић, АО, бр. 478/36). О овој

одлуци Деканат Филозофског факултета обавестио је управника Мишковића 27. јуна, после чега је он два дана касније, 29. јуна 1936. године поднео оставку на функцију управника Астрономском опсерваторијом. Као што смо видели Савет Филозофског факултета ју је прихватио, али је Универзитетски сенат, као виша инстанца, одбио да је прихвати, односно одложио је њено разматрање и условио је њено прихватање тек проналаском адекватне замене Мишковићу, а њему наложио да дотле и даље врши дужност управника Опсерваторијом.

Мишковић је испоштовао одлуку Сената па је већ 2. јула декану Филозофског факултета, а по питању станарина упутио нови допис (АО, бр. 478/36). Кад се већ није успео изборити за бесплатно кориштење станова за особље на Опсерваторији, сад је настојао да се висина станарине утврди према реално коришћеном простору од стране сваког корисника, пошто је сматрао да комисија која га је раније утврђивала, није ваљано обавила тај посао, па је сад тражио формирање нове комисије у коју би и он био укључен, и поновно утврђивање коришћеног стамбеног простора за сваког корисника, а по питању стана и станарине за управника, чак и формирање специјалне комисије коју би сачињавали чланови Савета Филозофског факултета. У истом циљу Мишковић је 26. септембра 1936. године, декану Филозофског факултета (који је према усменом договору са Мишковићем, поред проректора Универзитета био члан Комисије за преглед станова и процену станарине свега особља Опсерваторије) доставио нову "представку (АО, бр. 679/36), са копијама планова појединих станова и предлозима ради коначне одлуке по овом питању". У њој он у посебној тачки апострофира и проблем стана управника Астрономске опсерваторије, што је и био највећи "камен спотицања", где каже:

Да би се најзад учинио крај злонамерним гласовима и јавном клеветању управника као највећег експлоататора ове државе, молим да ми се према поднесеним плановима изда писмена одлука коју Универзитетска Управа буде усвојила по овом питању. Молим да у одлуци буде тачно број просторија које се управнику одобравају за личну употребу, ознака просторије за службене пријеме и за репрезентацију, и месечни износ станарине, која ће се управнику одбијати од његових месечних принадлежности. У погледу утрошка струје биће у стану управника инсталисан струјомер чим потписани прими одлуку Универзитетске Управе по том питању.

Мишковић је успут од Универзитетске управе тражио још да му достави и писмену одлуку, да ли се страним научницима и астрономима може одобрити бесплатно становање приликом боравка на Опсерваторији у циљу научних радова, што је раније практиковано, за шта она располаже са две слободне просторије.

Ова непријатна епизода на Астрономској опсерваторији окончана је доношењем новог решења Ректората Универзитета у Београду (бр. 13859), од 21. октобра 1936. године, којим су ван снаге стављена нека ранија решења

НЕПОЗНАТА ОСТАВКА ВОЈИСЛАВА МИШКОВИЋА НА ФУНКЦИЈУ УПРАВНИКА
АСТРОНОМСКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ 1936. ГОДИНЕ

о висини и форми плаћања станарине особља Астрономске опсерваторије, и донето ново, којим је уз више одредница о струјомерима, начину наплате итд, прецизно одређен број и категорија стамбених јединица, те тачан износ који корисник (рачунајући и воду а негде и струју) од 1. новембра 1936. године треба да плаћа. Што се пак тиче онога најспорнијег, Мишковићевог стана, донета је одлука "да се соба и претсобље у партеру стана Управника прогласе за репрезентацију и дочек страних гостију, а две собе на спрату остану празне и изузму од плаћања кирије" (реч је о стамбеном простору приземља и спрата западног дела централне зграде). Или, другачије мерено и казано, Војислав Мишковић је овом одлуком од 1. новембра 1936. године, требао да плаћа "за пет и по собних јединица II категорије, са водом, 364 динара". Тек поређења ради, и утврђивања реда вредности, у исто време опсерватор Опсерваторије Фран Доминко, за четири собне јединице I категорије, морао је издвојити 265 динара.

Летњи распуст 1936. године, од Сената Универзитета одређено време за решавање Мишковићеве оставке, односно изналагање његовог заменика, је прошло, а он је и даље обављао функцију управника Астрономске опсерваторије! Да ли се о њој и расправљало? Ако и јесте, писаних трагова о томе нема. Највероватнија претпоставка могла би да буде да је ова, до сада непозната епизода из историје Астрономске опсерваторије, завршена усменим разговором и договором Мишковића с једне, односно декана Филозофског факултета и ректора Београдског Универзитета са друге стране; тада несумњиво најбољим могућим решењем - Мишковићевим останком на функцији управника Астрономском опсерваторијом!

**UNKNOWN RESIGNATION OF VOJISLAV MIŠKOVIĆ ON THE
POSITION OF THE HEAD OF ASTRONOMICAL OBSERVATORY
FROM 1936**

Unknown until now, resignation from 1936 of Vojislav Mišković, on the position of the head of Astronomical Observatory is considered.